

Inspectierapport

Instandhouding rijksmonumenten
Gemeente Valkenburg aan de Geul

Erfgoedinspectie / Monumenten

Oktober 2008

Inhoud

1	Inleiding	5
2	Kenschets gemeente Valkenburg aan de Geul	8
2.1	Kengetallen	9
2.2	Actoren	10
3	Bevindingen en aanbevelingen	13
3.1	Domein resultaten	13
3.2	Domein effectiviteit	14
3.3	Domein waarborg	18
4	Samenvatting	23
	Bijlage 1: Geraadpleegde documenten	27
	Bijlage 2: Waarderingskader	29
	Wettelijke basis	29
	Actoren en verificatoren in de inspectie	30
	Indeling van het waarderingskader	31
	Normering	31
	Toelichting op de drie domeinen	32
	DOMEIN: RESULTATEN	34
	DOMEIN: EFFECTIVITEIT	35
	DOMEIN: WAARBORG	37
	Bijlage 3: Afkortingen	39
	Colofon	41

Dit rapport gaat over de inspectie die de Erfgoedinspectie heeft uitgevoerd naar de stand van zaken in de monumentenzorg in de gemeente Valkenburg aan de Geul. De inspectiebezoeken vonden plaats op 1 en 2 april 2008.

Gemeentelijke inspectie

De sector Monumenten van de Erfgoedinspectie ziet toe op de naleving van de Monumentenwet 1988, waar het gaat om rijksmonumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten. Daartoe verricht zij verschillende soorten inspecties met als doel te rapporteren over de kwaliteit van de monumentenzorg.

Een van de soorten inspecties is de zogenoemde gemeentelijke inspectie. Een dergelijke inspectie bestaat uit een analyse van vooraf te bestuderen documenten en een inspectiebezoek aan de gemeente, waarbij gesprekken met verschillende actoren plaatsvinden en enkele recent gerestaureerde monumenten of bouwprojecten in beschermde gezichten worden bezocht. Een inspectie wordt afgerond met een rapportage aan het gemeentebestuur, die ook zal worden gepubliceerd op de website van de Erfgoedinspectie.

In deze gemeentelijke inspectie ligt de focus op het hoofdstuk 'instandhouding'; daarvoor is de gemeente de belangrijkste geïnspecteerde. De gemeente heeft immers ingevolge de Monumentenwet 1988 de eerstelijns taken en bevoegdheden op het gebied van de instandhouding van rijksmonumenten. Naast het gemeentebestuur en haar medewerkers spelen ook andere betrokkenen een rol. Zo vinden ook gesprekken plaats met de lokale monumentencommissie, met de regioconsulenten van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, en met historische verenigingen. De gemeente wordt dus niet alleen geïnspecteerd als bestuurlijke eenheid, maar vooral als entiteit, als gebied waarbinnen verschillende betrokkenen actief zijn.

Waarderingskader

Ten behoeve van de inspecties op het gebied van instandhouding van monumenten, heeft de Erfgoedinspectie een waarderingskader ontwikkeld. Dit is gebeurd in samenspraak met betrokkenen in het monumentenveld in een daartoe ingestelde klankbordgroep¹.

Dit waarderingskader geeft de contouren aan waarbinnen een inspectie plaatsvindt. In de waarderingskaders heeft de Erfgoedinspectie kwaliteitskenmerken opgenomen die aangeven waaraan een goede monumentenzorg moet voldoen.

¹ Deze klankbordgroep is samengesteld uit deskundigen vanuit de Directie Cultureel Erfgoed van het Ministerie van OCW, de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, de Vereniging Nederlandse Gemeenten, de Federatie Grote Monumentengemeenten, het overleg van Provinciale Steunpunten Monumentenzorg en de Stichting Erfgoed Nederland.

Het waarderingskader bevat drie domeinen waaronder 17 kwaliteitskenmerken zijn samengebracht.

Uitgangspunt bij het waarderingskader is toetsing op de naleving van de Monumentenwet 1988 in de ruimste zin van het woord. De drie domeinen zijn gericht op 'resultaten' (er is een weloverwogen samengesteld bestand aan monumenten die zorgvuldig in stand worden gehouden), 'effectiviteit' (het proces gebeurt zorgvuldig en doelmatig) en 'waarborg' (de zorg voor de monumenten is verzekerd). Het waarderingskader is bijgevoegd als bijlage bij dit rapport.

Opzet van de inspectie

De opzet van de inspectie is als volgt:

1. Als eerste actie vindt een analyse van beleidsdocumenten plaats die vooraf, op verzoek van de Erfgoedinspectie, door de betreffende gemeente zijn toegestuurd;
2. Vervolgens wordt een selectie gemaakt van maximaal zes recente restauratieprojecten in de gemeente, waarvan specifieke vooraf toegestuurde documenten worden bestudeerd;
3. In de gemeente worden gesprekken gevoerd met diverse betrokkenen om een zo compleet mogelijk beeld van de kwaliteit van de monumentenzorg ter plaatse te verkrijgen. Het betreft gesprekken met de portefeuillehouder en de beleidsambtenaar voor monumentenzorg, andere ambtenaren betrokken bij monumentenzorg, de monumentencommissie, de regioconsulent van de Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten, de consulent van de provincie (indien van toepassing) en vertegenwoordigingen van historische groeperingen;
4. De onder stap 2 genoemde restauratieprojecten worden ter plaatse bezocht als een 'reality check' en er wordt gesproken met de betrokken eigenaren en hun architecten en/of aannemers. Hierbij is het nadrukkelijk niet de bedoeling aanbevelingen te doen voor deze afzonderlijke objecten; ze worden gebruikt als check hoe restauratieprojecten verlopen in de gemeente en wat er eventueel kan worden verbeterd in de toekomst;
5. Alle verzamelde gegevens worden verwerkt en gewaardeerd.

Het inspectieonderzoek leidt vervolgens tot dit rapport, dat eerst in conceptvorm naar de gemeente is gestuurd ter bespreking en verifiëring van feitelijke gegevens. Na verwerking van eventueel commentaar stelt de Erfgoedinspectie het definitieve rapport op. Het gemeentebestuur krijgt hiermee een overzicht van de kwaliteit van de monumentenzorg in haar gemeente, gemeten naar het moment. Het rapport kan gebruikt worden om betrokkenen te informeren, beleid bij te stellen en interne verbeteringen uit te zetten. Op deze wijze wil de Erfgoedinspectie de gemeente stimuleren een kwalitatief zo goed mogelijk monumentenbeleid te voeren.

Leeswijzer

Het document is als volgt opgebouwd: hoofdstuk 2 gaat in op het profiel van de gemeente, inclusief een beschrijving van de actoren die in die gemeente werkzaam zijn. In hoofdstuk 3 worden de bevindingen met betrekking tot beleid en uitvoering uitgewerkt per domein. Per onderdeel worden waar mogelijk aanbevelingen ter verbetering gedaan. Deze aanbevelingen zijn gericht aan de gemeente, omdat daar de mogelijkheden en de bevoegdheden liggen om de verbeterpunten uit te voeren en/of te coördineren. Alleen onder de paragraaf *Advisering* zijn de aanbevelingen niet aan de gemeente maar aan het betreffende adviesorgaan gericht.

Tenslotte worden in hoofdstuk 4 de bevindingen en de aanbevelingen samengevat.

Het document wordt afgerond met een drietal bijlagen: een overzicht van geraadpleegde documenten, het Waarderingskader (met toelichting) dat gehanteerd is bij de inspectie, en een lijst met gebruikte afkortingen.

2 Kenschets gemeente Valkenburg a/d Geul

In dit hoofdstuk wordt de situatie in de gemeente Valkenburg aan de Geul beschreven voor zover deze van toepassing is op de monumentenzorg. Naast een korte ruimtelijk-historische beschrijving van het grondgebied van de gemeente wordt in kengetallen en in een opsomming van actoren een beeld gevormd van de belangrijkste randvoorwaarden voor de monumentenzorg in Valkenburg aan de Geul.

Na de laatste herindeling in 1982 bestaat de gemeente Valkenburg aan de Geul uit de kernen (in alfabetische volgorde): Berg en Terblijt, Broekhem, Geulhem, Houthem-Sint Gerlach, Oud-Valkenburg, Schin op Geul, Schoonbron, Sibbe, Strabeek, Strucht, Valkenburg, Vilt, Walem en IJzeren.

Beschrijving van enkele van de kernen in de gemeente Valkenburg aan de Geul:

Valkenburg is ontstaan in het dal van de Geul bij een uitloper van het plateau van Margraten; de Heunsberg. Op deze berg verrees omstreeks 1100 een burcht die diende als zetel voor het Land van Valkenburg. Aan de voet van de burcht realiseerde men in de 13de eeuw een plan voor een rechthoekige nederzetting die tot de Geul liep. Een kapel in de noordwesthoek van de stad werd uitgebreid tot de H.H. Nicolaas- en Barbarakerk. Na verwoesting van de burcht in 1335, werd deze herbouwd en de stad voorzien van een stadsmuur. In 1672 werd de burcht opgeblazen door Staatse troepen die inmiddels het grootste deel van het Land van Valkenburg in bezit hadden genomen. Oud-Valkenburg en Schin op Geul bleven Spaans. Voor de rechtspraak in deze plaatsen werd in 1661 in Valkenburg het Spaanse Leenhof gebouwd. In 1785 kwam ook dit gebied bij de Republiek. Na de aanleg van de spoorlijn Maastricht-Aken rond 1850, werd Valkenburg door de toeristen ontdekt. In 1885 richtte men hier de eerste VVV op, genaamd Het Geuldal. Naast diverse hotels verrees er vanaf 1850 verschillende rijke herenhuizen.

Houthem-Sint Gerlach behoorde vanaf 1232 tot het Land van Valkenburg. Het ontwikkelde zich tot een wegdorp met twee kernen tot het in 1940 bij Valkenburg werd gevoegd. Het in 1201 gestichte Norbertijner dubbelklooster Sint Gerlach, werd in de 17de eeuw na meerdere keren te zijn herbouwd na verwoesting, een Oostenrijkse enclave in Staats gebied. Het in 1786 opgeheven klooster is enige jaren terug volledig gerestaureerd.

Oud-Valkenburg is het dorp van waaruit de burcht van Valkenburg werd gesticht. Twee kastelen beheersen het dorp: Genhoes (13de eeuw) en Schaloen (14de eeuw).

2.1 Kengetallen

1. Samenstelling gemeente Valkenburg aan de Geul (bron: Gemeente)

Samenstelling	Aantal
Aantal inwoners (per 01-01-2008)	17 092
Oppervlakte	3690 ha

2. Aantal monumenten

Soort	Aantal
Rijksmonumenten volgens opgave gemeente ²	176
Rijksmonumenten volgens opgave RACM ²	153
Rijksbeschermd stads- en dorpsgezichten	3
Gemeentelijke stads- en dorpsgezichten	0
Provinciale monumenten	0
Gemeentelijke monumenten	0

3. Financiële gegevens op jaarbasis

Soort	Bedrag
Bijdrage Rijk (budgetten 2008-2011)	€ 133 000,- gemiddeld per jaar
Eigen middelen (op jaarbasis 2006)	€ 24 405,-

² Het verschil in aantal rijksmonumenten volgens opgave van de gemeente en die van de RACM heeft te maken met een andere manier van tellen. De RACM telt complexen als één monument en gemeenten vaak niet.

2.2 Actoren

A. Gemeente

Soort	Aantal
Aantal fte's beleidsmatig	0,05
Aantal fte's uitvoerend (begeleiding, vergunningen, handhaving)	0,15
Overige (secretariaat welstands- monumentencommissie)	0,10

De ambtenaar voor monumentenzorg in de gemeente heeft een veelheid aan taken binnen zijn bevoegdheid. Hij maakt deel uit van de cluster Bouwkunde, onderdeel van de afdeling Bouwen en Wonen, behorende bij de dienst Stedelijke Ontwikkeling & Beheer.

B. Adviescommissie

Valkenburg aan de Geul participeert in een gecombineerde welstands- en monumentencommissie in het district Mergelland (samen met de gemeenten: Eijsden, Gulpen, Margraten en Vaals). Dit district kent een bestuur bestaande uit de portefeuillehouders van de participerende gemeenten. De commissie bestaat uit drie deskundige leden, waarvan ten minste één monumentendeskundige, en twee vervangende leden (waarvan één monumentendeskundige).

C. Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)

De RACM adviseert de gemeente over restauraties en wijzigingen van rijksmonumenten en ingrepen in het beschermde stads- of dorpsgezicht.

D. Stichtingen en Verenigingen

Er zijn drie historische verenigingen in de gemeente actief te weten: In den Landen van Valkenburg, de Archeologische Werkgroep en de werkgroep Niks aan de Hand. De eerste twee richten zich met name op de ontwikkelingsgeschiedenis van Valkenburg, voornamelijk in archeologische context. De laatste stelt zich het behoud en herstel van het historische

karakter van Valkenburg-Broekhem ten doel. Men zet zich hiervoor actief in door bouwontwikkelingen kritisch te volgen en hierover contact te onderhouden met het gemeentebestuur.

E. Eigenaren, architecten en aannemers

Eigenaren zijn als eerste verantwoordelijk voor de instandhouding van hun eigen rijksmonument. Zij onderhouden het object en maken plannen voor de restauraties, die meestal door architect en aannemer worden geconcretiseerd en uitgevoerd.

In het Waarderingskader Instandhouding Rijksmonumenten (bijlage II) zijn kwaliteitskenmerken en indicatoren aangegeven. Hieronder wordt per domein ingegaan op deze kwaliteitskenmerken en indicatoren in de gemeente Valkenburg aan de Geul. Op basis van het uitgevoerde onderzoek komt de inspectie tot de hieronder genoemde bevindingen (zie ook hoofdstuk 1 over de opzet van het onderzoek). Daar waar de inspectie het nodig vindt, worden aanbevelingen gedaan. Deze aanbevelingen komen voort uit de bevindingen en hebben als doel een accent te leggen op de meest in het oog springende zaken die mogelijk voor verbetering vatbaar zijn. Op basis van dit rapport vraagt de Erfgoedinspectie aan de gemeente - en daar waar nodig andere betrokkenen - om een reactie te geven op deze aanbevelingen.

3.1 Domein resultaten

Vraagstelling: Het bestand aan monumenten wordt zorgvuldig in stand gehouden

Dit domein gaat in op de vraag of de beschermde waarden sinds de aanwijzing, op aanvaardbaar niveau zijn behouden. Daarbij gaat het erom of het monument in goede staat verkeert en of er een visie op instandhouding is, die is gericht op de waarden van het monument. Van belang daarbij is of de subsidies en financiële regelingen de instandhouding en restauratie stimuleren. Anderzijds wordt bij dit domein gekeken of voor de restauratie en/of wijziging een deugdelijk plan is opgesteld en of dit op de juiste wijze is uitgevoerd.

Beschermde waarden

De gemeente pakt haar bestuurlijke verantwoordelijkheid conform artikel 16 van de Monumentenwet 1988 in het begeleiden van restauraties en verbouwingen van monumenten onvoldoende op. De procedures tot de vergunningverlening worden meestal op de juiste wijze doorlopen, maar het toezicht op de uitvoering van de werkzaamheden vindt niet altijd deskundig plaats. Het risico bestaat dat hierdoor beschermde waarden verloren gaan.

Op basis van de door de Erfgoedinspectie bezochte objecten en een rondgang door de binnenstad, blijkt desondanks dat de beschermde waarden van de rijksmonumenten in Valkenburg aan de Geul op redelijke wijze zijn behouden.

Visie op instandhouding

Uit de gesprekken met de eigenaren van de bezochte monumenten blijkt dat zij zich meestal bewust zijn van de waarde van hun bezit en zich verantwoordelijk voelen voor de instandhouding ervan. De particuliere eigenaren hebben vaak geen langetermijnplanning voor het doen van onderhoud, soms laten zij hun pand wel periodiek inspecteren door

gespecialiseerde organisaties zoals de Monumentenwacht. Dit laten ook de eigenaren doen die meerdere panden in bezit hebben, deze hanteren daarnaast ook meerjaren onderhoudsplannen.

Restauratie en/of wijziging

De Erfgoedinspectie heeft geconstateerd dat de restauratiewerkzaamheden meestal deskundig en volgens de vergunning zijn uitgevoerd. Wel ontbrak het vaak aan adequaat toezicht op de uitvoering door de gemeente. In enkele gevallen is een beroep gedaan op de deskundigheid van de RACM bij specifieke vragen over uitvoeringskwesties.

Afgezien van een restauratie van een object van de gemeente, is er geen gebruik gemaakt van aanwezige subsidieregelingen. De eigenaren zijn niet of onvoldoende door de gemeente geïnformeerd of geattendeerd op de mogelijkheden van subsidies of financiële regelingen.

3.2 Domein effectiviteit

Vraagstelling: Het proces gebeurt zorgvuldig en doelmatig

In dit domein wordt ingegaan op het verloop van het proces bij onder andere vergunningverlening. In de eerste plaats is het van belang dat ten behoeve van de instandhouding van monumenten voldoende kennis aanwezig is bij de overheid en bij de initiatiefnemer en zijn architect en dat deze kennis adequaat wordt toegepast. Daarnaast wordt ingegaan op diverse vormen van cultuurhistorisch onderzoek ten behoeve van restauraties. De kwaliteit van de diverse adviezen, de vergunningen en de besluitvorming wordt getoetst en tenslotte is het handhavingsbeleid van belang.

Onderzoek

De gemeente vraagt eigenaren van monumenten bij voorgenomen wijzigingen of restauraties niet om een bouwhistorisch onderzoeksrapport waarin de aanwezige historische waarden van het betreffende object zijn opgenomen en gewaardeerd. Op initiatief van de eigenaren zelf is er bij drie van de zes bezochte objecten bouwhistorisch onderzoek uitgevoerd voorafgaande aan de restauratie. Eén van die objecten is in eigendom van de gemeente zelf.

De gemeente erkent de waarde van dergelijk onderzoek, maar heeft nooit overwogen om hierom structureel, als onderdeel van de vergunningsaanvraag, te verzoeken.

Dergelijk onderzoek levert informatie op over de cultuurhistorische waarde van de verschillende aanwezige onderdelen en over de bouwgeschiedenis van het object, waardoor het als onderlegger in de planfase tot een meer verantwoorde restauratie kan leiden.

Aanbeveling:

- Stel criteria vast op grond waarvan kan worden besloten tot het laten uitvoeren van bouwhistorisch onderzoek bij verbouwingen of restauraties van monumenten. Leg in de criteria de gewenste diepgang van het onderzoek vast.

Planvorming

Afgezien van één, relatief eenvoudige, wijziging van een monument, was bij alle bezochte objecten een architect betrokken bij de planvorming. Deze plannen waren over het algemeen voldoende inzichtelijk, maar wel ontbrak meestal een duidelijke motivatie voor de voorgestelde wijziging van het monument. Het gewenste gebruik is bij alle wijzigingen van de objecten van doorslaggevende betekenis geweest, in sommige gevallen ging dit ten koste van monumentale waarden.

Planbehandeling

Bij alle objecten die bezocht zijn is de vergunningsprocedure door de gemeente op de juiste wijze behandeld. Niet altijd zijn de wettelijke termijnen in acht genomen. Bij enkele aanvragen is de proceduretijd opvallend lang geweest (tot meer dan een jaar). De reden hiervoor zijn door derden ingediende zienswijzen en door toetsende instanties geadviseerde wijzigingen, die tijdens de procedure werden ingewilligd. Bij andere aanvragen was de proceduretijd weer opvallend kort. In één geval omdat er al werkzaamheden aan het betreffende object plaatsvonden, waarbij de voorgestelde wijziging uit de aanvraag tegelijkertijd moest worden uitgevoerd.

In meerdere gevallen heeft de gemeente toestemming verleend voor werkzaamheden waarbij de RACM afwijzend had geadviseerd. In het besluit heeft de gemeente hiervoor een bewuste afweging gemaakt.

Aanbeveling:

- Neem het besluit op de monumentenaanvraag in alle gevallen binnen de in de Monumentenwet 1988 voorkomende wettelijke termijn van zes maanden.

Advisering

Twee instanties adviseren de gemeente bij wijzigingen van monumenten, de monumentencommissie en de RACM.

1. Monumentencommissie

Valkenburg aan de Geul participeert in een gecombineerde welstands- en monumentencommissie in het district Mergelland. Het district kent een bestuur bestaande uit de portefeuillehouders van de vijf participerende gemeenten (Eijsden, Gulpen, Margraten, Vaals en Valkenburg). De commissie hanteert een reglement van orde dat in

2002 is vastgesteld. Conform dit reglement bestaat de welstands- en monumentencommissie uit drie deskundige leden, waarvan ten minste één monumentendeskundige en twee vervangende leden, waarvan wederom één monumentendeskundige. De twee monumentendeskundigen, die in afwisseling de vergaderingen bijwonen, zijn beide als architect in de regio werkzaam. Specifieke deskundigheid op het gebied van cultuur-, bouw of architectuurhistorie, is niet in de commissie aanwezig.

De commissie geeft aan regelmatig plannen ter beoordeling te krijgen die zijn voorzien van een bouwhistorische rapportage. Dit is echter geen verplichting, daarom komen er eveneens plannen ter beoordeling zonder een dergelijke rapportage. In die plannen is er soms minder inzicht in de aanwezige historische waarden, wat een goede advisering bemoeilijkt.

Omdat de adviesplicht van de RACM gaat veranderen in een adviesbevoegdheid zal deze niet meer in alle gevallen betrokken zijn. De monumentencommissie zal hierdoor vaak de enige onafhankelijke toetsende instantie zijn, waarmee dit advies aan belang toeneemt. Om deze reden is de professionaliteit van de commissie van groot belang. Een commissie met een brede inhoudelijke deskundigheid is hierbij een voorwaarde.

Aanbeveling;

- Draag zorg voor een commissie met een brede inhoudelijke deskundigheid in de monumentenzorg. Voorzie tenminste in een inbreng op het gebied van cultuur-, bouw- en/of architectuurhistorie.

De commissie wordt voorgezeten door een onafhankelijke voorzitter. Het secretariaat vindt plaats door een ambtenaar van bouw en woningtoezicht en de plannen worden in de vergadering toegelicht door de ambtenaar monumentenzorg. De leden zijn, zoals eerder vermeld, als architect werkzaam in de regio. Het komt voor dat in de commissie plannen van één van de architecten wordt beoordeeld. Volgens art. 11.3 van het reglement dient de architect van wie het plan afkomstig is de kamer te verlaten, maar in de praktijk gebeurt dit niet altijd. Om alleen al de schijn van belangenverstrengeling te vermijden, dient de commissie zich te houden aan het artikel in het reglement.

Voor de beoordeling van aanvragen door de monumentencommissie bestaan geen criteria of richtlijnen. In de vigerende Visie Welstandsbeleid voor het district Mergelland, worden vier niveaus van welstand onderscheiden. Monumenten worden erin niet benoemd. De commissie handelt voor de beoordeling naar eigen inzicht en deskundigheid.

De adviezen zijn formeel van opstelling en meestal niet voorzien van een motivering. Met name de plannen waarmee men akkoord gaat worden vrijwel nooit voorzien van een schriftelijke verantwoording van de afweging. De aanvrager komt hierdoor niet te weten op

welke gronden de commissie tot haar advies is gekomen. De commissie geeft aan dat men hiervoor te weinig tijd ter beschikking heeft.

Het uiteindelijke besluit op de vergunningsaanvraag wordt door de gemeente niet teruggekoppeld met de monumentencommissie. Deze is hierdoor niet op de hoogte van eventuele afwijkingen in de vergunning op haar advies.

Aanbevelingen:

- Hanteer de richtlijnen uit het Reglement van Orde: Architecten van wie plannen in de commissievergadering worden besproken, dienen hierbij zelf niet aanwezig te zijn.
- Stel transparante criteria op voor de beoordeling van adviesaanvragen en maak deze bekend voor een ieder die betrokken is bij de planvorming van restauraties en verbouwingen van monumenten.
- Verzoek de monumentencommissie om een schriftelijke motivering op het advies.
- Stel de monumentencommissie in kennis van de gemeentelijke besluiten op de vergunningsaanvragen.

Opvallend is het aantal adviezen van de monumentencommissie, dat afwijkt van die van de RACM. Van de zes bezochte objecten werd bij vijf ervan gedeeltelijk of geheel afwijkend geadviseerd. Hoewel dit zonder meer mogelijk is, scheidt dit voor sommige betrokkenen onduidelijkheid en ontstaat het beeld van inconsequentie in de planbeoordeling.

2. Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM)

Alle adviezen van de RACM zijn deskundig en afgewogen tot stand gekomen. Ook is in alle gevallen binnen de geldende termijn geadviseerd. Zoals eerder vermeld zijn de meeste adviezen afwijkend van die van de monumentencommissie. Hoewel de gemeente in alle individuele gevallen serieus heeft bekeken of er tot één geldend advies kon worden gekomen, is bij twee objecten voorbijgegaan aan het advies van de RACM. De RACM heeft het niet nodig gevonden hiertegen bezwaar aan te tekenen. Alle objecten zijn voorafgaande aan de advisering door de RACM, bezocht door de consultants. Zij hebben zich over de plannen laten informeren door de ambtenaar monumentenzorg. Tijdens de uitvoering worden er alleen bezoeken afgelegd aan de objecten, indien daarom door de gemeente wordt verzocht.

Tussen de RACM en de gemeente bestaat alleen overleg op ad-hocbasis over rijksmonumenten; structureel overleg aangaande monumentenzorg vindt, zowel ambtelijk als bestuurlijk, niet plaats. Bij ruimtelijke ontwikkelingen in de beschermde gezichten opereert de gemeente zelfstandig zonder overleg hierover te hebben met de RACM.

Aanbevelingen:

- Stel periodiek ambtelijk en bestuurlijk overleg in tussen de gemeente en de RACM.
- Hoor de RACM tijdens het planproces bij belangrijke ontwikkelingen in de beschermde gezichten.

Besluit

In de besluiten op de vergunningsaanvraag zijn de ingewonnen adviezen kernachtig verwoord, evenals, indien aan de orde, de ingediende zienswijzen. Hierop vindt een duidelijke bestuurlijke afweging plaats. In het besluit wordt verwezen naar genummerde en gedateerde tekeningen die als bijlagen deel uitmaken van het besluit.

Uitvoering

Van een deskundige begeleiding van de uitvoering van de restauraties en verbouwingen door de gemeente is geen sprake. Hierdoor komt het voor dat in de uitvoering wordt afgeweken van de vergunning, zonder dat dit door de gemeente wordt opgemerkt. In enkele gevallen zijn hierdoor historische waarden verloren gegaan.

Desondanks is de Erfgoedinspectie gebleken dat de werkzaamheden meestal deskundig van uitvoering zijn.

Bij geen van de uitgevoerde restauraties is na afloop van de werkzaamheden een schriftelijke verantwoording (revisietekeningen) afgelegd. Hierom wordt ook niet door de gemeente gevraagd. Afwijkingen van de vergunning tijdens de uitvoering, blijven op deze wijze onbekend bij de gemeente.

Beheer en onderhoud

Bij de vier bezochte objecten waarvan de restauratie is afgerond is sprake van een juist beheer. De eigenaren zijn zich bewust van de waarde van hun pand als monument en onderhouden het naar behoren.

3.3 Domein waarborg

Vraagstelling: De zorg voor de monumenten is verzekerd

Bij dit domein gaat het erom of de monumentenzorg binnen de gemeente goed is ingebed. Heeft de gemeente voldoende kennis in huis of kan ze in ieder geval beoordelen wanneer ze advies moet inwinnen. Zijn er een monumentennota en monumentenverordening aanwezig en zijn de monumenten opgenomen in vigerende bestemmingsplannen. Daarnaast is het van belang dat de gemeente zorgt voor een goede informatieoverdracht en oog heeft voor de maatschappelijke meerwaarden van monumenten. Tenslotte wordt de schriftelijke verantwoording en daarmee de documentatie getoetst en wordt gekeken naar de aanwezigheid van kwaliteitszorg.

Kennis

Bij de gemeente is onvoldoende cultuurhistorische en restauratietechnische kennis aanwezig om restauraties en wijzigingen van rijksmonumenten, zowel in procedures als uitvoering, adequaat te kunnen begeleiden. Dit wordt bevestigd in gesprekken met de eigenaren van de bezochte objecten, de monumentencommissie, de RACM en de gemeente zelf. De wettelijke procedures voor wijzigingen aan monumenten worden meestal correct doorlopen, maar door gebrek aan voldoende cultuurhistorische en restauratietechnische kennis is er hierbij weinig inhoudelijke bijdrage vanuit de gemeente. Ook kennis over bouwhistorie is niet aanwezig. Er zou door de gemeente ten minste bepaald moeten kunnen worden wanneer bouwhistorisch onderzoek aan objecten, of cultuurhistorisch onderzoek bij ruimtelijke ontwikkelingen in het beschermde gezicht, moet plaatsvinden. Daarnaast is het van belang om door deskundigen opgestelde onderzoeksrapportages op inhoud en diepgang te kunnen beoordelen.

Voor de taken van monumentenzorg is één persoon (in deeltijd) verantwoordelijk. Dit kan ten koste gaan van de continuïteit, omdat bij eventuele uitval van die persoon, de aanwezige kennis en ervaring in de organisatie verloren gaat.

Aanbevelingen:

- Draag zorg voor voldoende ambtelijke capaciteit met relevante deskundigheid om restauraties en wijzigingsplannen van monumenten adequaat te kunnen beoordelen en begeleiden.
- Ontwikkel kennis over bouw- en cultuurhistorie bij de gemeente.
- Deel en spreid de kennis van monumentenzorg binnen de gemeentelijke organisatie.

Toezicht en handhaving

De verantwoordelijkheid van de gemeente tot het uitoefenen van eerstelijnstoezicht op restauraties en verbouwingen van monumenten vindt onvoldoende plaats. Grote afwijkingen in de uitvoering ten opzichte van de vergunning zijn weliswaar niet geconstateerd, maar het gevaar bestaat dat historische waarden verdwijnen als bij de gemeente de deskundigheid en de capaciteit ontbreekt om op te treden als men in de uitvoering onoordeelkundig te werk gaat. De Erfgoedinspectie heeft geconstateerd dat er bij enkele restauraties daadwerkelijk onoordeelkundig is gehandeld. Een belangrijke oorzaak voor het ontbreken van toezicht ligt in de geringe beschikbare personele capaciteit voor monumentenzorg.

Momenteel wordt de RACM nog door de gemeente gevraagd om te adviseren over uitvoeringskwesties, maar omdat deze mogelijkheid in de toekomst afneemt, is het van belang dat de kennis bij de gemeente zelf aanwezig is.

Er wordt door de gemeente niet handhavend opgetreden tegen wijzigingen van monumenten waarvoor geen vergunning is verleend. In die gevallen waar dit door ambtenaren werd gesignaleerd, is door de gemeente geen verdere actie ondernomen.

Aanbevelingen:

- Draag zorg voor deskundig toezicht op restauratie- en verbouwingswerkzaamheden van monumenten en zorg hierbij voor voldoende ambtelijke capaciteit.
- Realiseer een goede handhaving op monumenten en treed daadwerkelijk op in geval van werkzaamheden waarvoor geen vergunning is verleend.

Informatieoverdracht

Informatieoverdracht over cultuurhistorie in het algemeen en monumenten in het bijzonder vanuit de gemeente naar de inwoners vindt niet plaats. Over wet- en regelgeving, financiële regelingen, restauratieve aspecten, monumentenbeleid, of aanverwante onderwerpen bestaan geen –gemeentelijke- brochures en is op de website van de gemeente geen informatie aanwezig. Uit gesprekken met eigenaren van monumenten bleek dat zij veel zelf moesten uitzoeken, van de gemeenten ondervonden zij weinig ondersteuning.

De communicatie binnen de gemeentelijke organisatie verloopt naar behoren, de overzichtelijkheid ervan bevordert het collegiale contact.

Het contact tussen de gemeentelijke organisatie en het bestuur verloopt minder goed. Het komt voor dat het gemeentebestuur zelfstandig ruimtelijke plannen voor Valkenburg ontwikkelt zonder de ambtenaren hierin te kennen.

Aanbevelingen:

- Draag zorg voor een goede informatievoorziening voor eigenaren van monumenten, belanghebbenden en belangstellenden.
- Informeer de verantwoordelijk ambtenaren over plannen voor ontwikkelingen in het beschermde gezicht.

Documentatie

In de pandendossiers zijn de relevante stukken aanwezig en te raadplegen.

Beleid

De gemeente heeft geen beleidsnota voor de monumentenzorg en heeft hiervoor ook geen directe plannen. De gemeente erkent de waarde van goede beleidsnota's en werkt er momenteel op diverse terreinen aan, maar de capaciteit ontbreekt om hierin op korte termijn voor de monumentenzorg te voorzien.

Ook een verordening op de monumentenzorg ontbreekt. De zogenoemde Monumentenverordening is niet meer dan een verordening op de monumentencommissie.

Omdat de gemeente niet zelfstandig –gemeentelijke- monumenten heeft aangewezen, is een verordening echter ook niet relevant.

Een structuurvisie voor Valkenburg is in productie, deze zal in 2009 verschijnen. In hoeverre hierin cultuurhistorie aan bod komt, heeft de Erfgoedinspectie niet kunnen beoordelen.

Bijzonder en typisch voor Valkenburg, is dat het gebruik van de in de gemeente voorkomende natuursteen mergel als bouwproduct wordt gesubsidieerd. Zowel voor restauraties als bij nieuwbouw is hiervoor een financiële bijdrage van de gemeente te verkrijgen.

Er bestaan bij het gemeentebestuur ideeën voor een ‘upgrading’ van Valkenburg, waarbij ook in het beschermde gezicht ruimtelijke ontwikkelingen gaan plaatsvinden. Recent is er een cultuurhistorische analyse gemaakt van Valkenburg, die bij de voorgestelde ontwikkelingen echter niet als leidraad is gebruikt. Dit terwijl de ‘belangrijkste boodschap’ van het plan is: ‘het herstellen en het verankeren van het authentieke en cultuurhistorische karakter van Valkenburg aan de Geul’, aldus de Raadsnota van maart 2008. Het is raadzaam om op locatieniveau voorafgaande aan herontwikkeling, cultuurhistorisch en/of bouwhistorisch onderzoek te doen en de uitwerking ervan als basis te gebruiken voor de planontwikkeling.

Aanbevelingen:

- Stel een beleidsnota op voor de monumentenzorg. Integreer hierin cultuurhistorie en ruimtelijke ordening.
- Laat voorafgaande aan ruimtelijke ontwikkelingen in het beschermde gezicht onderzoek uitvoeren naar de aanwezige cultuurhistorische waarden en gebruik deze als basis voor de plannen.

Kwaliteitszorg

De gemeente heeft geen plan voor kwaliteitszorg met betrekking tot de monumentenzorg. De processen rond monumentenzorg worden niet systematisch met alle betrokken partijen geëvalueerd. Er wordt niet gericht gewerkt aan het continue verbeteren van de kwaliteit.

Maatschappelijke meerwaarde

Valkenburg aan de Geul heeft een lange traditie op het gebied van toerisme. De monumenten zijn daarbij weliswaar meestal niet expliciet, maar wel impliciet betrokken omdat zij stad een aantrekkelijker aanzien geeft. Het gemeentebestuur erkent deze waarde zoals blijkt uit de eerder aangehaalde raadsnota ‘Hart voor Valkenburg aan de Geul’ uit 2008. De doelstelling is om Valkenburg aan de Geul in toeristisch-economisch opzicht een impuls te geven.

Op educatief gebied is de gemeente veel minder actief, terwijl dit in aanvulling op de toeristische waarde, een meerwaarde kan betekenen voor de cultuurhistorie in het

algemeen en de monumenten in het bijzonder. De kennis en interesse hiervoor zal toenemen, wat uiteindelijk ten goede komt aan het draagvlak voor monumentenzorg.

Aanbeveling:

- Vergroot het draagvlak voor monumentenzorg onder inwoners en belangstellenden met publicaties en publieksgerichte –educatieve- activiteiten, of ondersteun dergelijke acties.

Naar aanleiding van de bevindingen komt de Erfgoedinspectie tot de volgende samenvattende conclusies.

De Erfgoedinspectie heeft de monumentenzorg binnen de gemeente Valkenburg aan de Geul getoetst op basis van het *Waarderingskader Instandhouding Rijksmonumenten* (zie bijlage 2).

Geconstateerd is dat de gemeente in redelijke mate voldoet aan de kwaliteitskenmerken in het domein Resultaten, waarbij het erom gaat of *'het bestand aan monumenten zorgvuldig in stand wordt gehouden'* en in het domein Effectiviteit, (*Het proces gebeurt zorgvuldig en doelmatig*). De gemeente voldoet niet aan de kwaliteitskenmerken in het domein Waarborg (*De zorg voor de monumenten is verzekerd*). Met name bij de kwaliteitskenmerken Kennis, Toezicht en handhaving, Informatieoverdracht, en beleid plaatst de Erfgoedinspectie kanttekeningen.

De gemeente pakt haar verantwoordelijkheid conform art. 16 van de Monumentenwet 1988 in het begeleiden van restauraties en verbouwingen van monumenten onvoldoende op. De procedures tot de vergunningverlening worden meestal op de juiste wijze doorlopen, maar het toezicht op de uitvoering van de werkzaamheden vindt niet altijd deskundig plaats. Het risico bestaat dat hierdoor beschermde waarden verloren gaan.

De eigenaren van de monumenten zijn zich meestal bewust van de waarde van hun bezit en voelen zich verantwoordelijk voor de instandhouding ervan.

Hoewel een bouwhistorisch onderzoeksrapport soms deel uitmaakt van ingediende restauratieplannen, wordt hierom niet expliciet gevraagd door de gemeente. Dergelijk onderzoek levert informatie op over de cultuurhistorische waarde van de verschillende aanwezige onderdelen en over de bouwgeschiedenis van het object, waardoor het als onderlegger in de planfase tot een meer verantwoorde restauratie kan leiden. Het is hierom raadzaam in sommige gevallen te verzoeken om een dergelijk rapport, als onderdeel van de vergunningsaanvraag.

Valkenburg aan de Geul participeert in een gecombineerde welstands- en monumentencommissie in het district Mergelland. In elke vergadering is tenminste één monumentendeskundige aanwezig. Deskundigheid op het gebied van cultuur-, bouw- of architectuurhistorie is niet in de commissie aanwezig. Omdat de adviesverplichting van de RACM zal komen te vervallen, neemt het belang van het advies van de monumentencommissie toe, omdat zij de enige toetsende instantie zal zijn. Een commissie met een brede inhoudelijke kennis en deskundigheid is daarom van groot belang. De architect van wie in de commissie een plan wordt besproken dient, conform het reglement, de kamer te verlaten. Omdat dit niet altijd correct gebeurt, ontstaat de schijn

van belangenverstrengeling. Om dit te voorkomen dient de architect in kwestie niet aanwezig te zijn bij de beoordeling.

De uitgebrachte adviezen zijn formeel van opstelling en missen vaak de afweging waarop het advies is gebaseerd. De aanvrager krijgt hierdoor vaak geen inzicht op welke gronden de commissie tot haar conclusie is gekomen.

In de gemeente Valkenburg aan de Geul ontbreekt het aan beleid op het gebied van monumentenzorg.

Er is geen beleidsnota en ook geen verordening op de monumentenzorg, de aanwezige zogenoemde Monumentenverordening is niet meer dan een verordening op de monumentencommissie. Er is een Visie Welstandsbeleid voor het district Mergelland, maar hierin zijn geen monumenten opgenomen.

Een structuurnota is in productie en zal in 2009 verschijnen.

Het gemeentebestuur werkt plannen uit voor een 'upgrading' van Valkenburg, waarbij ook in het beschermde gezicht ruimtelijke ontwikkelingen gaan plaatsvinden. Herstel en verankering van het authentieke en cultuurhistorische karakter van Valkenburg aan de Geul, is daarbij de belangrijkste boodschap, aldus de Raadsnota van maart 2008. Een recent geschreven cultuurhistorische analyse van de gemeente is vooralsnog echter niet als leidraad gebruikt voor de plannen. Het is aan te bevelen om voorafgaand aan herontwikkeling in het beschermde gezicht, cultuurhistorisch en/of bouwhistorisch onderzoek uit te voeren op locatieniveau.

Overzicht van de belangrijkste aanbevelingen

Onderzoek

Stel criteria vast op grond waarvan kan worden besloten tot het laten uitvoeren van bouwhistorisch onderzoek bij verbouwingen of restauraties van monumenten. Leg in de criteria de gewenste diepgang van het onderzoek vast.

Advisering

Draag zorg voor een monumentencommissie met een brede inhoudelijke deskundigheid in de monumentenzorg. Voorzie tenminste in een inbreng op het gebied van cultuur-, bouw of architectuurhistorie.

Stel transparante criteria op voor de beoordeling van adviesaanvragen en maak deze bekend voor een ieder die betrokken is bij de planvorming van restauraties en verbouwingen van monumenten.

Neem een schriftelijke motivering op in het advies.

Kennis

Draag zorg voor voldoende ambtelijke capaciteit met relevante deskundigheid om restauraties en wijzigingsplannen van monumenten adequaat te kunnen beoordelen en begeleiden.

Toezicht en handhaving

Draag zorg voor deskundig toezicht op restauratie- en verbouwingswerkzaamheden van monumenten en zorg hierbij voor voldoende ambtelijke capaciteit.

Beleid

Stel een beleidsnota op voor de monumentenzorg. Integreer hierin cultuurhistorie en ruimtelijke ordening.

Bijlage 1: Geraadpleegde documenten

(Beleids)stukken van de gemeente Valkenburg aan de Geul:

- Monumentenverordening Valkenburg aan de Geul (2007) (=Verordening op de monumentencommissie)
- Reglement van orde voor de Welstands- en Monumentencommissie (2002)
- Enkele recente jaarverslagen van de Welstands- en Monumentencommissie district Mergelland
- Enkele recente verslagen van vergaderingen van de Welstands- en Monumentencommissie district Mergelland.
- Visie Welstandsbeleid met gebiedsgerichte criteria (Welstandsnota) (2004)
- Organisatieoverzicht gemeente Valkenburg aan de Geul
- Overzicht van alle rijksmonumenten in de gemeente Valkenburg aan de Geul
- Subsidieverordening Mergelfonds (1995)
- Raadsnota 17 maart 2008, onderwerp: Agenda Valkenburg aan de Geul: 'Hart voor Valkenburg aan de Geul'

Documenten ten behoeve van de 'reality check': Bouw- en monumentenvergunningen en bijhorende adviezen van RACM en monumentencommissie, eventuele zienswijzen en B&W besluiten van de volgende monumenten:

- Hoeve, Broekhem 138 in Broekhem/St. Gerlach
- Villa Casa Blanca, St. Gerlach 70 in Broekhem/St. Gerlach
- Kasteel Den Halder, Kerkstraat 31 in Valkenburg
- Berkelpoort, a/d Berkelstraat in Valkenburg
- Kasteelhoeve Genhoes, Oud Valkenburg 17 in Oud Valkenburg
- Franse molen, Lindelaan 30 in Valkenburg

Bijlage 2: Waarderingskader

Inleiding

Ten behoeve van de inspecties op het gebied van instandhouding van monumenten, heeft de Erfgoedinspectie een waarderingskader ontwikkeld. Dit is gebeurd in samenspraak met betrokkenen in het monumentenveld in een daartoe ingestelde klankbordgroep.

Dit waarderingskader geeft de contouren aan waarbinnen een inspectie plaatsvindt. In de waarderingskaders heeft de Erfgoedinspectie kwaliteitskenmerken opgenomen die aangeven waaraan een goede monumentenzorg moet voldoen.

Er zijn overigens verschillende soorten inspecties denkbaar naast de inspectie op de instandhouding van monumenten. Zo kan een inspectie betrekking hebben op de omgang met beschermde stads- en dorpsgezichten. Daarnaast kunnen thematische inspecties worden ingericht, met als doel een specifiek onderwerp te onderzoeken. Ook is een inspectie naar de bescherming en aanwijzing van monumenten of beschermde gezichten een voor de hand liggend onderzoek.

Toelichting op het Waarderingskader instandhouding rijksmonumenten

Deze toelichting richt zich op de gemeentelijke inspectie, voor wat betreft het onderdeel 'instandhouding'.

Een dergelijke inspectie vindt in de regel in één gemeente plaats en bestaat uit drie onderdelen: een analyse van vooraf te bestuderen documenten, een inspectiebezoek waar gesprekken met verschillende actoren plaatsvinden en het bezoeken van enkele recent gerestaureerde monumenten ter plaatse. Een inspectie wordt afgerond met het vervaardigen van een rapportage, die zal worden gepubliceerd op de website van de Erfgoedinspectie.

1. Wettelijke basis

Het vertrekpunt voor de uitoefening van het toezicht wordt gevormd door de toepasselijke wet- regelgeving. Hiertoe worden in ieder geval gerekend de Algemene Wet Bestuursrecht en de Monumentenwet 1988 en verwante regelgeving. De wettelijke bepalingen zijn door de Erfgoedinspectie vertaald naar een waarderingskader, dat door haar als beoordelingsmaatstaf wordt gehanteerd. De sector Monumenten van de Erfgoedinspectie ziet toe op de naleving van de wettelijke bepalingen voor zover ze van toepassing zijn op beschermde rijksmonumenten en stads- en dorpsgezichten.

NB. Archeologische monumenten vallen buiten de inspectie van de sector Monumenten; het toezicht hierop ressorteert onder de sector Archeologie van de Erfgoedinspectie.

De Monumentenwet 1988 geeft de wettelijke uitgangspunten aan voor de Erfgoedinspectie. Zo wordt bijvoorbeeld bepaald hoe een procedure tot vergunningverlening moet verlopen en hoe moet worden geadviseerd over plannen.

De wet gaat uit van decentralisatie van een aantal taken en bevoegdheden naar de gemeentelijke overheid. Mede om die reden biedt de wet mogelijkheden om eigen beleid nader vorm te geven. Deze beleidsvrijheid is aanleiding voor de Erfgoedinspectie om ook andere aspecten van de monumentenzorg te onderzoeken, die van directe of indirecte invloed kunnen zijn op de kwaliteit van de (zorg voor de) rijksmonumenten. Te denken valt aan hoe de monumentenzorg verankerd is in een bredere beleidsopvatting, hoe actief een gemeentebestuur de begeleiding van restauraties ter hand neemt, of hoe cultuurhistorisch onderzoek is verricht t.b.v. de opstelling van restauratieplannen.

2. Actoren en verificatoren in de inspectie

Hoewel de gemeente als gevolg van de decentralisatie een aantal taken en bevoegdheden bezit om het monumentenbeleid vorm te geven, betekent dit niet dat het gemeentebestuur de enige geïnspecteerde is in de aanpak van de Erfgoedinspectie.

De Erfgoedinspectie heeft in het waarderingskader bij elk kwaliteitskenmerk actoren en verificatoren benoemd. Actoren zijn de partijen die in eerste instantie verantwoordelijk zijn voor de uitvoering of realisatie van een bepaalde taak. Verificatoren zijn de betrokken partijen bij wie kan worden gecheckt of een actor deze taak naar behoren uitvoert.

De gemeente is wel de belangrijkste actor in de te inspecteren onderdelen, maar daarnaast spelen ook andere betrokkenen een rol. Zo vinden ook gesprekken plaats met de lokale monumentencommissie, met de rayonconsulent van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, en met historische verenigingen.

De gemeente wordt dus niet geïnspecteerd als bestuurlijke eenheid, maar als entiteit ofwel als gebied waarbinnen verschillende betrokkenen actief zijn (en dus 'actor' zijn).

Wat hierbij ook belangrijk is om aan te tekenen, is de duidelijke scheiding tussen 'eerstelijns' en 'tweedelijns' toezicht. Waar de sector Monumenten van de Erfgoedinspectie voornamelijk toezicht houdt vanuit de tweede lijn (toezien op de naleving van de wet door anderen), zijn in het bijzonder gemeenten verantwoordelijk voor de eerste lijn. Daarmee wordt de zorg voor juiste planbehandeling, advisering, besluitvorming en begeleiding van de uitvoering bedoeld. De Erfgoedinspectie zal deze taken niet overnemen of overdoen. Dit houdt bijvoorbeeld in dat de gemeente actor is in de begeleiding van de uitvoering en daarop ook zelf moet toezien en handhaven.

3. Indeling van het waarderingskader

Het kader is ingedeeld in drie zogenoemde domeinen. De drie domeinen zijn gericht op 'resultaten', 'effectiviteit' en 'waarborg'.

Het domein 'resultaten' gaat in op de vraag of het bestand aan rijksmonumenten zorgvuldig in stand wordt gehouden. Er wordt bijvoorbeeld beoordeeld of de waarden van de monumenten sinds de aanwijzing op aanvaardbaar niveau zijn behouden en of restauraties hebben geleid tot een verantwoord resultaat.

In het domein 'effectiviteit' wordt bekeken of het proces van instandhouding zorgvuldig en doelmatig verloopt. Daarbij is onder meer aan de orde of er cultuurhistorisch onderzoek is verricht t.b.v. een verantwoord restauratieplan, of de werkwijze bij het verlenen van vergunningen correct verloopt, inclusief advisering, en of de werkzaamheden recht doen aan de waarden van het monument.

Het domein 'waarborg' gaat in op de vraag of de zorg voor de monumenten is verzekerd, bijvoorbeeld door voldoende kennis, door de aanwezigheid van een beleidsplan, of door een juiste informatieoverdracht. Ook maatschappelijke meerwaarden van de monumentenzorg horen bij de borging van kwaliteit en de verankering in beleidsvoornemens.

Alle 17 kwaliteitskenmerken die in deze drie domeinen zijn gegroepeerd, worden ondersteund door een of meer indicatoren.

Aan de hand van deze indicatoren worden documenten beoordeeld, worden vragen gesteld in de inspectiebezoeken en worden de te bezoeken restauratieprojecten onder ogen genomen als een soort 'reality check'.

De kwaliteitskenmerken en bijbehorende indicatoren moeten niet worden gezien als de vragenlijst die in de praktijk van de inspectie letterlijk worden toegepast.

Het is wel een kapstok voor de inspecteur, om alle gegevens die hij bij zijn onderzoeken verkrijgt te kunnen indelen en groeperen.

4. Normering

Om te kunnen beoordelen of aan een kwaliteitskenmerk wordt voldaan, worden een of meer indicatoren benoemd als 'normindicator'. Dat wil zeggen dat een kwaliteitskenmerk alleen positief kan worden beoordeeld wanneer ten minste de bevindingen over daarbij behorende normindicator positief zijn.

Dit systeem vergemakkelijkt niet alleen de beoordeling per te onderzoeken situatie, maar geeft daarnaast ook de mogelijkheid om gegevens van verschillende onderzoeken met elkaar te kunnen vergelijken.

In de rapportages van de inspectie worden de indicatoren verwoord in tekstgedeelten die, al naar gelang de lokale situatie, genuanceerd worden. Een

normindicator is een hulpmiddel voor de inspecteur om te komen tot vergelijkbare oordelen, die objectiveerbaar zijn.

NB. In dit waarderingskader zijn de normindicatoren niet vermeld omdat de Erfgoedinspectie deze nog zal uittesten in de inspecties die in 2007 en de eerste helft van 2008 worden uitgevoerd.

5. Toelichting op de drie domeinen

Monumenten zijn ooit aangewezen op grond van hun cultuurhistorische waardebepaling. In de Memorie van Toelichting op de Monumentenwet 1988 wordt het begrip 'cultuurhistorische waarde' omschreven als: 'de aan een bouwwerk of gebied toegekende waarde, gekenmerkt door het beeld dat is ontstaan en door het gebruik dat de mens in de loop van de geschiedenis van dat bouwwerk of dat gebied heeft gemaakt'.

Het begrip cultuurhistorische waarde' komt herhaaldelijk terug in het waarderingskader omdat de inspectie dit ziet als een van de belangrijkste achtergronden van het wezen van een monument. De inspectie richt zich vanzelfsprekend op de formele vraag of de wet wordt nageleefd door de betrokken partijen. Daarbij kan en moet de inspectie steeds uitgaan van de intrinsieke waarden van het monument zelf. Elke actie die wordt ondernomen moet gericht zijn op de instandhouding van die waarden, en moet in dat kader worden beoordeeld.

Om die reden gaat het bij het domein 'resultaten' om het behoud van de beschermde waarden, om de manier waarop een eigenaar omgaat met die waarden en om de realisatie van werkzaamheden die leiden tot een verantwoord resultaat.

De inspectie wil daarmee niet voorschrijven hoe dat moet gebeuren, maar wel wil zij toezicht kunnen houden op de uiteindelijke resultaten die door anderen worden behaald. De strekking van de Monumentenwet 1988 nodigt daartoe uit, omdat impliciet de juiste interpretatie van het vergunningstelsel hiermee aan de orde is. In het domein 'effectiviteit' zijn de meeste kwaliteitskenmerken herleidbaar tot specifieke artikelen in de wet. Toch worden ook daar kwaliteitskenmerken onderzocht die in ondersteunende zin bijdragen aan het beoogde wettelijke doel. Zo is deugdelijk onderzoek op cultuurhistorisch gebied een belangrijke voorwaarde voor het vervaardigen van een aanvaardbaar restauratieplan dat beoogt zoveel mogelijk van de beschermde waarden intact te laten. Onderdelen als 'werkwijze bij planbehandeling' en 'advisering door een monumentencommissie' zijn direct te koppelen aan specifieke wetsartikelen 11 tot en met 17.

Ook de uitvoering van de werkzaamheden moeten recht doen aan de waarden van het monument zelf. Uitvoering conform de verleende vergunning is een eerste vereiste, maar deskundige begeleiding en uitvoering zijn ook van groot belang.

Deze laatste indicatoren zijn niet wettelijk vastgelegd, maar kunnen niet los gezien worden van de bedoeling van de wet.

Tenslotte is het domein 'waarborg' het minst gelieerd aan specifieke wetsartikelen. Toch mag bijvoorbeeld een kwaliteitskenmerk over aanwezige kennis gelezen worden als een impliciete beantwoording van de strekking van de wet, namelijk om te komen tot een zorgvuldige planbehandeling en besluitvorming. Daartoe draagt ook het hebben van een beleid over monumentenzorg bij, evenals het uitvoeren van handhaving in de eerste lijn en informatieoverdracht aan eigenaren en betrokkenen. Zijdelings wordt gezien of een gemeente de documentatie voor alle betrokkenen op orde heeft en of kwaliteitszorg een onderdeel is van de manier waarop zij haar beleid tegen het licht houdt. De Erfgoedinspectie heeft niet de intentie dergelijke kwaliteitskenmerken uitputtend te toetsen, omdat daarvoor andere toezichtmogelijkheden gelden (bijvoorbeeld een accountantsdienst of een gemeentelijke Rekenkamer). Wel draagt een beeld van dergelijke aspecten bij aan een algemene beeldvorming van de kwaliteit van de monumentenzorg ter plaatse.

Samenvattend kan gesteld worden dat de lijst van kwaliteitskenmerken en daarbij behorende indicatoren een compleet overzicht vormt van wat zich in de monumentenzorg op het gebied van instandhouding allemaal afspeelt. Het waarderingskader kan daardoor wellicht overkomen als een ideale situatie, waaraan misschien maar weinigen kunnen voldoen, of als een utopisch beeld van hoe de monumentenzorg idealiter geregeld zou moeten zijn.

Het waarderingskader moet echter gezien worden als een instrument dat dient als uitgangspunt voor de inspecties, waarbij een beeld kan worden gevormd van de staat van de rijksmonumentenzorg in een bepaalde gemeente.

Door het toetsen van de monumentenzorg op de aspecten uit het kader wordt getracht een kwaliteitsverbetering van de instandhouding in de gemeente te bereiken.

Een tweede doel is het analyseren van meer algemene problemen in de monumentenzorg, die kunnen worden geconstateerd na het uitvoeren van meerdere gemeentelijke inspecties. Op de geconstateerde algemene problemen kan de inspectie vervolgens thematische onderzoeken inrichten.

Waarderingskader Instandhouding Rijksmonumenten (16 juni 2006)

DOMEIN: RESULTATEN

Deelvraag: Het bestand aan monumenten wordt zorgvuldig in stand gehouden

BESCHERMDE WAARDEN

- R 1 De waarden van het beschermde monument zijn, sinds de aanwijzing, op aanvaardbaar niveau behouden
 - R 1.1 De redengevende omschrijving is nog van toepassing
 - R 1.2 De schoonheid, de betekenis voor de wetenschap en/of de cultuurhistorische waarden zijn voldoende behouden

VISIE OP INSTANDHOUDING

- R 2 De eigenaar heeft een visie op instandhouding gericht op de waarden van het monument
 - R 2.1 De eigenaar voelt zich verantwoordelijk voor de instandhouding van zijn monument
 - R 2.2 De eigenaar geeft uitvoering aan zijn visie op de instandhouding van het monument
 - R 2.3 De eigenaar heeft een deugdelijk plan voor de instandhouding van het monument

RESTAURATIE EN/OF WIJZIGING

- R 3 De restauratie en/of wijziging heeft geleid tot een verantwoord resultaat
 - R 3.1 Het ingediende plan vormt voldoende basis voor een deugdelijke restauratie
 - R 3.2 De verleende vergunning regelt adequaat de op instandhouding gerichte werkzaamheden
 - R 3.3 De overheid heeft de werkzaamheden op de juiste wijze begeleid
 - R 3.4 De restauratie en/of wijziging is op de juiste wijze uitgevoerd
 - R 3.5 De uitvoering van de werkzaamheden is een bijdrage aan een juist beheer van het monument
 - R 3.6 Van de restauratie en/of wijziging van het monument is een schriftelijke verantwoording gemaakt
 - R 3.7 De subsidies en financiële regelingen hebben de instandhouding van het monument gestimuleerd

DOMEIN: EFFECTIVITEIT

Deelvraag: Het proces gebeurt zorgvuldig en doelmatig

ONDERZOEK

- E 1 Er is deugdelijk onderzoek verricht op cultuurhistorisch en/of bouwtechnisch gebied
 - E 1.1 Het onderzoek is voorafgaand aan de planvorming uitgevoerd
 - E 1.2 Gedurende de werkzaamheden wordt nader onderzoek verricht
 - E 1.3 Het onderzoek is deskundig en van voldoende diepgang
 - E 1.4 De resultaten van het betreffende onderzoek zijn verwerkt in het plan
 - E 1.5 De resultaten zijn vastgelegd en gedocumenteerd

PLANVORMING

- E 2 Er is een deugdelijk plan opgesteld
 - E 2.1 De initiatiefnemer heeft een ontvankelijk plan ingediend
 - E 2.2 Bij plannen van ingrijpende aard en bij plannen waar dat gewenst wordt, is vooroverleg gevoerd tussen de initiatiefnemer en de overheid
 - E 2.3 Het restauratieplan gaat uit van behoud en herstel van de aanwezige waarden uit het oogpunt van monumentenzorg
 - E 2.4 De werkzaamheden zijn goed aangegeven en de noodzaak is goed beargumenteerd

PLANBEHANDELING

- E 3 De werkwijze bij het verlenen van vergunningen is correct
 - E 3.1 De overheid zorgt voor voldoende deskundigheid
 - E 3.2 De procedure wordt op zorgvuldige wijze gevolgd
 - E 3.3 De wettelijke termijnen worden gehanteerd

ADVISERING

- E 4 De adviezen doen recht aan de waarden van het monument
 - E 4.1 De adviezen zijn deskundig
 - E 4.2 De adviezen zijn transparant en dragen bij aan een juiste besluitvorming
 - E 4.3 Het adviesorgaan is voldoende deskundig
 - E 4.4 Het adviesorgaan werkt professioneel

BESLUIT

- E 5 Het besluit doet recht aan de waarden van het monument
 - E 5.1 Er is rekening gehouden met de adviezen op het gebied van de monumentenzorg
 - E 5.2 Het besluit is op basis van een duidelijke gemotiveerde afweging gemaakt
 - E 5.3 Indien voor een bepaalde restauratie geen vergunning nodig is, heeft de overheid op goede gronden tot deze beoordeling kunnen komen

UITVOERING

- E 6 De werkzaamheden doen recht aan de waarden van het monument
 - E 6.1 De werkzaamheden worden uitgevoerd conform de vergunning
 - E 6.2 De werkzaamheden worden deskundig begeleid
 - E 6.3 De werkzaamheden worden deskundig uitgevoerd

BEHEER EN ONDERHOUD

- E 7 De instandhouding van het monument is voldoende gewaarborgd
 - E 7.1 Het object wordt op de juiste wijze beheerd
 - E 7.2 Het object wordt goed onderhouden
 - E 7.3 Het object wordt op de juiste wijze gebruikt

DOMEIN: WAARBORG

Deelvraag: de zorg voor de monumenten is verzekerd

KENNIS

- W 1 Er is voldoende actuele kennis beschikbaar op het gebied van de monumentenzorg, ten behoeve van de ontwikkeling van cultuurhistorisch beleid en ten behoeve van de behandeling van bouwplannen
 - W 1.1 Er is voldoende cultuurhistorische kennis
 - W 1.2 Er is voldoende restauratietechnische kennis
 - W 1.3 Er is voldoende kennis op het gebied van de subsidie- en overige financiële regelingen
 - W 1.4 Er is voldoende kennis van de betreffende wet- en regelgeving
 - W 1.5 De benodigde kennis wordt adequaat ingezet ten behoeve van alle werkzaamheden

TOEZICHT EN HANDHAVING

- W 2 De gemeente heeft een handhavingsbeleid
 - W 2.1 De gemeente houdt toezicht op de naleving van de Monumentenwet 1988
 - W 2.2 De gemeente maakt haar handhavingsbeleid inzichtelijk

INFORMATIEOVERDRACHT

- W3 De overheid zorgt voor informatieoverdracht op het gebied van de monumentenzorg
 - W 3.1 Er is beleid op het gebied van communicatie
 - W 3.2 De continuïteit van de informatieoverdracht wordt gewaarborgd
 - W 3.3 De betrokkenen worden op de juiste wijze geïnformeerd

DOCUMENTATIE

- W 4 De documentatie op het gebied van de monumentenzorg is op orde
 - W 4.1 In het dossier zitten de relevante stukken
 - W 4.2 De gemeente houdt wijzigingen in het vergunningenregister bij
 - W 4.3 De documentatie is raadpleegbaar bij de overheid

BELEID

- W 5 De overheden hebben een beleidsvisie voor de monumentenzorg
 - W 5.1 Er is een monumentenverordening
 - W 5.2 Er is een actueel beleidsplan voor de monumentenzorg
 - W 5.3 Het welstandsbeleid houdt rekening met de aanwezige cultuurhistorische waarden
 - W 5.4 Het ruimtelijk en stedelijk beleid wordt door de aanwezige monumenten (en historische structuren) geïnspireerd

KWALITEITSZORG

- W 6 Er is sprake van kwaliteitszorg voor de monumentenzorg
 - W 6.1 Het beleid en de processen worden geëvalueerd
 - W 6.2 Er wordt gericht gewerkt aan het verbeteren van de kwaliteit

MAATSCHAPPELIJKE MEERWAARDE

- W 7 De maatschappelijke meerwaarden van de monumentenzorg zijn onderkend
 - W 7.1 Er is rekening gehouden met de educatieve waarde
 - W 7.2 Er is rekening gehouden met de toeristische waarde van monumenten en historische structuren
 - W 7.3 De economische waarde van de monumenten wordt op de juiste wijze afgewogen

Bijlage 3: Afkortingen

APA	Algemene verklaring van Positief Advies van de RACM
BWT	Bouw- en Woningtoezicht
BSDG	Beschermde stads- en dorpsgezichten
DCE	Directie Cultureel Erfgoed van het Ministerie van OCW
FGM	Federatie Grote Monumentengemeenten
fte	fulltime equivalent
NCM	Stichting Nationaal Contact Monumenten (voorganger van de SEN)
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
RACM	Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (voorheen RDMZ)
RDMZ	Rijksdienst voor de Monumentenzorg (voorganger van de RACM)
SEN	Stichting Erfgoed Nederland (voorheen NCM)
VNG	Vereniging Nederlandse Gemeenten
VROM	Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer

Colofon

Uitgave

Erfgoedinspectie / Monumenten
Hoftoren, Rijnstraat 50
Postbus 16478 (IPC 3500)
2500 BL Den Haag

Algemeen telefoonnummer	+31 (0)70 – 412 4012
Fax	+31 (0)70 – 412 4014
E-mail	info@erfgoedinspectie.nl
Website	www.erfgoedinspectie.nl

Den Haag, oktober 2008

Over de Erfgoedinspectie / Monumenten

De sector Monumenten houdt toezicht op de naleving van de Monumentenwet 1988 op het terrein van de gebouwde monumentenzorg.

Daartoe inspecteert de sector alle gemeenten die vergunningen geven voor monumenten en ruimtelijk beleid voeren voor beschermde stads- en dorpsgezichten. Ook zien we toe op de instandhouding van de rijksmonumenten zelf.

We inspecteren verder op rijksniveau de aanwijzing van monumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten. Bovendien is er toezicht op particuliere betrokkenen: eigenaren, stichtingen en belangenkoepels. Daarbij kijken we naar het beheer en gebruik van de monumenten.